CENTRES DE DOCUMENTACIÓ D'ESPAIS NATURALS PROTEGITS DE CATALUNYA: UNA EXPERIÈNCIA DE TREBALL CONJUNT

Montserrat Grabolosa Sellabona
Responsable del Centre de Documentació del Parc Natural
de la Zona Volcànica de la Garrotxa
Coordinació
Centres de documentació d'espais naturals protegits de Catalunya1

Resum

Els centres de documentació dels espais naturals protegits compten amb una trajectòria relativament breu, com recent és l'experiència en gestió ambiental en el nostre país.

Quan es celebrin les 7es. Jornades Catalanes de Documentació farà cinc anys de la 1a Sessió de treball de centres de documentació d'espais naturals protegits de Catalunya on, per iniciativa del parc natural de la zona volcànica de ka Garrotxa, van reunir-se representants de 13 espais protegits. Des de llavors fins ara, anualment s'ha realitzat sessions de treball col·lectives per a intercanviar experiències, aprendre junts i treballar en la dinamització conjunta dels diferents centres. Aquesta experiència de coordinació és pionera a nivell d'estat espanyol i també a nivell europeu, tot juts pel mai de 1998 hi hagué a Itàlia les primeres jornades de centres de documentació de parcs naturals europeus: The 1st. Conference of European Park Documentation Centres, organitzades pel CEDIP.

La situació dels 16 centres de documentació existents actualment pertanyents a 14 espais naturals protegits de Catalunya és diversa com diversa és la pròpia realitat de cada espai. Tot i així, hi ha necessitats i finalitats comunes que mouen a la cooperació. Partint de realitats diferents, disponibilitats materials i formacions acadèmiques diverses, s'han establert línies de treball conjuntes que milloren la tasca de cada centre i ajuden a llur difusió.

Un dels resultats més destacats de la coordinació entre centres ha estat l'elaboració del *Document marc de les funcions i necessitats bàsiques d'un centre de documentació.* Aquest treball, pioner en l'àmbit específic de les temàtiques ambientals, és una eina de referència important per a fer avançar la documentació, dins i fora, dels respectius espaís naturals protegits.

1. Documentació i espais naturals protegits

Podem situar la dècada dels 80 com l'època de creació dels primers centres de documentació (d'ara endavant: CDs) d'espais naturals protegits (d'ara endavant: ENPs) de Catalunya, i la dels 90 con l'espai de consolidació dels primers CDs i de l'aparició de nous centres.

Espai natural protegit i Administració corresponent	**Any creació**	**Nom específic del centre de documentació**	**Any creació del CD**
Parc Natural del Delta de l'Ebre (DARP-Generalitat de Catalunya)	1983	Centre de documentació	1983
Parc Natural del Cadí-Moixeró (DARP-Generalitat de Catalunya)	1983	Centre de documentació	1985
Parc Natural dels Aigüalmolls de l'Empordà (DARP-Generalitat de Catalunya)	1983	Centre d'estudis i documentació	1987
Paratge Natural d'interès Nacional de l'Albera (DARP-Generalitat de Catalunya)	1986	Centre de documentació	1987
Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac (Diputació de Barcelona)	1972	Centre de documentació (Casa Baumann - Ajuntament de Terrassa)	1988
Parc Natural del Montseny (Diputació de Barcelona)	1977	Centre de documentació-secció Ciències (Museu de Granollers)	1989
Parc Natural del Montseny (Diputació de Barcelona)	1977	Centre de documentació-secció Humanitats (Museu La Gabella)	1989
Parc del Garraf (Diputació de Barcelona)	1985	Centre de documentació (Museu de Gavà)	1991
Parc Natural d'Aigüestortes i Sant Maurici (Generalitat de Catalunya - Ministerio de Medio Ambiente)	1955	Biblioteca/centre de documentació	1992
Parc del Montnegre i el Corredor (Diputació de Barcelona)	1989	Centre de documentació (La Rectoria Vella)	1993
Parc de Collserola (Àrea metropolitana i Diputació de Barcelona)	1987	Centre de documentació i recursos educatius	1993
Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Dep. Medi Ambient-Generalitat de Catalunya)	1982	Centre de documentació	1994
Parc de Montesquiu (Diputació de Barcelona)	1986	Centre de recursos i documentació	1997
Parc Natural del Montnegre i el Corredor (Diputació de Barcelona)	1989	Centre de documentació (Museu de Mataró)	1998
Àrea Protegida de les Illes Medes	1990	Centre de documentació (Museu de Montgrí)	1998
Parc Serralada Litoral (Consorci i Diputació de Barcelona)	1992	Centre de documentació (en preparació, al Museu Vilassar de Mar)	_

L'increment de CDs d'ENPs de Catalunya ha seguit la tendència d'aquests últims anys d'augment dels serveis, dels recursos i de les fonts d'informació sobre medi ambient.

2. Diversitat més cooperació: un document de referència

La situació actual CDs existents als ENPs de Catalunya és diferent. Aquesta diversitat ve donada pels següents aspectes:

- Espais naturals protegits pertanyents a administracions diferents.
- CDs amb prioritats, recursos i metodologies diferents.
- Formacions acadèmiques diverses del personal.
- Varietat en les tipologies de documents.

Malgrat la diversitat de realitats existeixen una sèrie de necessitats i finalitats comunes, com ara:

- Ampliar el paper dels centres de documentació, dins i fora dels ENPs.
- Millorar la quantitat i la qualitat de la gestió de la informació en els diversos ENPs.
- Augmentar la difusió de la feina des de cada CD.

Fruit d'aquests plantejaments, i per iniciativa del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, van començar-se a organitzat les *Sessions de treball de centres de documentació d'espais naturals protegits de Catalunya.* Són jornades periòdiques en què assisteixen els responsables dels diferents centres i es plantegen la millora de la tasca de cada centres i ajudar a la seva difusió. Es decideixen les temàtiques a tractar conjuntament i es contemplen dos aspectes bàsics: la formació permanent del persona assistent i l'intercanvi d'informacions i experiències entres centres.

Sessió	Any	Lloc	Temes tractats
1a. Sessió de treball de CDs	1994	Parc natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Can Jordà)	-La documentació i els ENPs: diagnosi -Perspectives de futur d'un treball en comú entre CDs
2a. Sessió de treball de CDs	1995	Parc natural dels Aiguamolls de l'Empordà (El Cortalet)	-L'accés a la informació ambiental en ENPs -Bibliografia bàsica i recursos d'interès per a un CD
3a. Sessió de treball de CDs	1996	Parc del Collserola (Can Coll centre d'educació ambiental)	Eines telemàtiques -La gestió i productes documentals dels CDs del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona
4a. Sessió de treball de CDs	1998	Parc Natural del Montseny (Museu de Granollers - La Tela)	-El tractament documental de les imatges -Bases de dades a Internet: el cas de Knosys
5a. Sessió de treball de CDs	1999	Àrea Protegida de les Illes Medes (Museu del Montgrí)	-Internet i CDs: el cas de la Biblioteca de Biologia de la Univ. De Barcelona -El cas del Centre de Documentació del Dep. de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya

El treball comú ha permès obtenir un resultat destacat per a la coordinació de l'avenç dels centres: el *Document marc de les funcions i necessitats bàsiques d'un centre de documentació.*

Aquest document, consensuat per tots els CDs i reproduït en aquest treball, és pioner en l'àmbit específic de les temàtiques ambientals i representa una eina de referència important per fer avançar la documentació, dins i fora dels respectius espais naturals protegits.

Document marc «funcions i necessitats dels centres de documentació d'espais naturals protegits catalans»

Sumari

0. Importància
1. Objectius
2. Funcions
3. Marc legal
4. Documents
5. Recursos
6. Personal
7. Usuaris

Document elaborat conjuntament entre:

- Centre de Documentació del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa,
- Centre de Documentació del Parc Nacional d'Aigüestortes i St. Maurici,
- Centre de Documentació del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac,
- Centre de Documentació del Parc Natural del Cadí Moixeró,
- Centre de Documentació i Recursos educatius del Parc de Collserola,
- Centre de Documentació del Parc Natural del Delta de l'Ebre.
- Centre de Documentació del Parc Natural del Montseny,
- Centre d'estudis i documentació del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà,
- Centres de Documentació del Parc Natural del Montnegre i el Corredor,
- Centre de Recursos i Documentació del Castell de Montesquiu,
- Centre de Documentació del Parc Natural del Garraf,
- Centre de Documentació Àrea Protegida de les Illes Medes,
- Paratge Natural del Massís de l'Albera,
- Consorci del Parc Serralada Litoral

Aquest document ha de servir per a tots els centres de documentació (CD) d'espais naturals protegits (ENP) catalans, com a referència, adaptant-lo a les característiques i objectius particulars de cada equipament.

L'objectiu és general un Document marc que serveixi per:

- Disposar d'unes pautes comunes entre els CD dels espais protegits de Catalunya, a partir de les quals cada centre pugui delimitar el seu programa de gestió i prioritzar objectius, funcions, marc legal, documents, recursos, personal, usuaris, etc.

- Justificar la necessitat de l'existència i el ple funcionament d'un CD, les funcions i els serveis que pot oferir, i, estudiar també les mancances que té.

Aquest document ha estat elaborat a les *Jornades anuals de Centres de Documentació d'Espais Natural Protegits de Catalunya* (1994-1999) i ha comptat amb la col·laboració de diferents professionals estretament vinculats amb els centres de documentació dels espais naturals protegits.

1. Importància de la gestió de la informació en un ENP

Entres els diferents àmbits d'actuació d'un ENP, la informació té una vinculació especialment important amb l'activitat científica, amb la gestió i amb l'activitat educativa que s'hi ha de dur a terme.

Cal gestionar aquesta informació perquè és imprescindible poder accedir-hi d'una manera fàcil i pràctica i fer-la accessible a tothom.

Segons els objectius del CD, es prioritza un aspecte o un altre, però cal tenir en compte que el CD és fonamentalment un equipament – i per tant un recurs-, que ha d'estar pensat per realitzar un o més programes -de gestió, educatius, etc.- Per tot això és vital tenir clar quin lloc ocupa en l'organigrama de l'equip gestor de l'ENP o de l'entitat amb al qual treballa.

Informació i activitat científica

- El CD d'un ENP ha de ser un sistema que reculli, tracti i possibiliti una consulta pràctica de totes les dades que es generen en els estudis que es realitzen a l'ENP i altres àrees d'interès similar.
- També és un mitjà idoni per estructurar un intercanvi d'informació, tant a nivell d'experiències com de documentació.

Una particularitat dels nostres ENP és que compten amb molta documentació dispersa que prové d'àmbits diferents dels universitaris, com per exemple la que pertany a la important activitat cientificoexcursionista del nostre país, a recerques naturalistes locals, investigadors i becaris, etc.

Cal que aquest sistema connecti amb tot el món investigador tant per captar informació com perquè la consultin.

Informació i activitat educativa / formativa

- En aquest àmbit, el CD d'un ENP també té un paper important com a recurs i suport als programes educatius i formatius de l'espai. Tots aquest programes han de considerar l'existència del CD, que pot actuar com a un simple recurs de consulta, fins a dissenyar, executar i avaluar els programes.

Respecte als programes d'educació ambiental, alguns CD executen activitats, i fins i tot algun d'ells pot actuar com a centre de recursos pedagògics.

El paper de CD en els programes educatius ve marcat sovint per la relació amb l'entitat de la qual depèn, sigui l'equip gestor de l'ENP, sigui un museu, i per la formació i/o l'interès dels responsables del CD.

- Els CD d'un ENP també tenen com a funció donar suport a la formació de professionals i/o gestors que treballen o treballaran en un futur en la gestió ambiental, en sentit ampli, en la gestió del territori.

Actualment, hi ha una gran demanda d'activitats de formació tipus pràctiques i projectes de carreres relacionades amb la gestió ambiental, en què ha d'intervenir tant l'equip gestor com els centres de documentació.

Informació i gestió

- El gestor ha de poder disposar d'informació selectiva d'una forma pràctica, ràpida i eficaç per tal de gestionar un territori de la millor manera possible. El CD li ha de facilitar aquesta tasca.
- Per tal d'oferir un servei més òptim i conèixer millor la realitat i les necessitats de l'equip gestor, és convenient que el CD estigui vincular al territori gestionat -i àrees d'influència-, i en estret contacte amb l'equip de gestió, perquè el CD ha de tenir coneixement de tota la documentació i totes les activitats que se generen a l'es-pai protegit.
- Per poder assegurar aquest servei a l'equip gestor, el CD ha de poder ser capaç de disposar de tota la informació sobre el territori com també d'informació de gestió del territori d'altres espais naturals. Aquesta informació normalment no es recull des del mateix CD, sinó que la recull el mateix equip gestor. Per tant cal una coordinació entre equip gestor i CD per recollir aquesta informació.

A vegades existeixen dos fons documentals separats i desconnectats, el del CD i el equip gestor. Aquest últim no és accessible -o ho és poc- de del CD. Aquesta situació limita molt el funcionament del CD i la rendibilitat que l'equip gestor pot treure d'aquest fons format normalment per l'arxiu administratiu, l'arxiu tècnic (projectes i estudis tècnics) i documentació d'altres espais i matèries relacionades amb la gestió d'espai.

- L'equip gestor ha de marcar un pla de recerca que com a mínim inclogui les línies prioritàries d'investigació i les dades que es necessiten per poder definir una gestió més acurada del territori, amb l'objectiu de promocionar la recerca en aquestes línies.

1. Objectius

Els objectius generals dels sistemes de documentació dels espais naturals protegits són:

1. Posar a l'abast de totes les persones que s'interessen per algun tema relacionat amb l'ENP informació de qualitat, a un nivell superior al d'un centres d'informació.
2. Donar suport al desenvolupament de l'ENP: facilitar la informació útil per a la investigació, la gestió, l'educació, i la formació, etc., recollir, tracta, difondre i dinamitzar el coneixement existent sobre l'ENP i altres àrees d'interès.

2. Funcions

Les funcions dels sistemes de docum

güents:

1. Donar informació sobre els recursos que ofereix l'ENP (itineraris, programes pedagògics, publicacions, etc.).

2. Ofereix un servei bibliogràfic i documental dirigit a la recerca, planejament i gestió de l'ENP.
3. Donar suport a estudis i investigacions sobre l'ENP.
4. Promocionar programes de divulgació i d'informació (seminaris, cursos, conferències, etc.).
5. Recopilar tota la informació útil per a l'ENP i la seva gestió.

Les activitats que realitzen els CD són bàsicament recopilar, tractar, difondre, i en alguns casos dinamitzar la documentació que hi ha al CD.

Aquests conceptes de manera més desglossada es poden concretar en:

a) gestió administrativa del CD,
b) recerca i selecció de documentació i informació,
c) recopilació de la documentació,
d) tractament de la documentació:
    D1. descripció
    D2. indexació o utilització de llister normalitzades
    D3. classificació
e) recuperació de la informació,
f) difusió de la documentació:
    F1. servei de consulta i préstec,
    F2. reprografia
    F3. llistes de novetats, recull de sumaris, ...
g) participació de programes (dinamització de la documentació):
    G1. coordinació amb equip gestor, museu,...
    G2. coordinació amb altres CD, biblioteques i arxius,
    G3. coordinació amb centres de recursos pedagògics, etc.

3. Marc legal i bibliografia de referència

- Llei 22/1987 de 11 de novembre de la propietat intel·lectual (amb modificacions 20/1995 i 42/1994).
- Llei 4/1993 de 18 de març del sistema bibliotecari de Catalunya, *DOGC*, núm. 1727 829.3.1993), p.2217-2222,
- Llei 38/1995 de 12 de desembre sobre el dret a l'accés de la informació en matèria de medi ambient, *BOE*, núm, 297 (13.12.95).
- *Guia de l'agenda 21: l'aliança global per al medi ambient i el desenvolupament...* 2a ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient, 1995.
- *Manual per comprendre cuidem la Terra*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient, 1996.
- *Parks for life: Report of the IVth Wold Congress on National Parks and protected Area 10-21 February 1992*. Gland: IUCN, 1993.

4. Documents

Un CD ha d'estar obert a la recopilació de tot tipus de documents sobre qualsevol format sempre que es cenyeixin a la temàtica preferent de l'espai protegit del qual depèn.

Alguns CD prioritzen certs tipus de documentació que consideren de més fàcil conservació i més fàcil ús.

Podem definir els principals tipus de documents que s'inclouen als CD dels ENP en:

Documentació especialitzada en gestió del territori, fauna, flora, pesca, geologia, agricultura, etc., de l'indret, -o d'altres espais protegits- amb especial atenció a les matèries de més importància per col·laborar a gestionar la zona.

Cal recollir i difondre tot allò referent al propi espai: la màxima informació sobre el propi territori (medi físic, medi natural, medi socioeconòmic...) i informació d'altres espais naturals protegits o no.

Monografies

A part dels temes que hem esmentat, cal disposar també d'un petit fons històric del territori per complementar altres consultes del CD.

També és necessari com a suport, un petit fons de referència amb enciclopèdies, atles, diccionaris, etc.

Els fons històric i/o local pot ser més o menys important depenent de la zona o de l'espai de què disposem i la quantitat d'altres arxius i biblioteques que recullen aquest tipus de documentació.

Revistes

Cal disposar d'un fons de revistes relacionades amb les temàtiques que recollim, i cal preveure també un fons de revistes de la zona, per a una major integració a l'emplaçament on estem.

Articles

Cal se molt selectiu amb aquest tipus de documentació i acotar bé el que es vol guardar per no perdre temps ni espai. Els articles de temàtica relacionada amb l'espai protegit i les activitats que s'hi realitzen han de ser prioritaris.

Documents inèdits

Han de considerar-se de valor primordial, perquè sovint són documents de difu-sió i coneixement restringit, que possiblement no es conservin en altres llocs. En aquests tipus de documents s'ha de tenir molt present el tema dels drets d'autor.

Mapes

A part del fons referent a l'ENP, hem de disposat d'una petita representació de mapes a nivell de Catalunya i d'Espanya.

S'ha de pensat també en el mobiliari adequat per guardar-los

Fullets

Cal acotar la recol·lecció de fulletons turístics -que ja es guarden a les oficines d'informació- a favor dels temes que ja hem exposat.

Disquets, vídeos, pòsters, jocs i materials didàctics, etc.

Hem de limitar la recol·lecció als interessos de l'ENP i dels equipaments que tinguem per guardar-los i reproduir-los.

Fotografies i diapositives

Se n'ha de fer un recull selectiu i representatiu. Els cal una conservació i tractament específics.

També en aquest cas, cal tenir present l'ús que es fa pel tema dels drets d'autor.

En definir els materials que recollim, hem de tenir present els que guarden altres CD, biblioteques i arxius de la zona per evitar duplicacions, reduir esforços i afavorir la coordinació.

5. Recursos

Equipaments

És necessari disposar d'espais mínims de consulta, dipòsit adequat a cada tipus de material: mapes, diapositives, llibres, articles, etc.

Calen equipaments per a la reproducció i difusió dels materials dipositats al CD: projector de diapositives, vídeo, etc.

S'ha de comptar amb la possibilitat de crear subfons de consulta del CD a altres llocs: biblioteques, centres de recursos, centres d'informació... per facilitar les consultes i fer més difusió del CD.

Publicacions

És important que el CD generi publicacions pròpies, com ara llistes de novetats, reculls informatius i/o de sumaris, reculls bibliogràfics, temàtics, butlletins d'informació divulgatius o de caire més científic, etc.

Informàtica

Per oferir bons serveis, ràpids i eficaços, és vital un bon suport telemàtic que faciliti al responsable del CD l'accés a molta informació selectiva de qualitat, en poc temps.

Cal un bon sistema per tenir inventariats i catalogar els llibres, que et permeti estar en xarxa amb d'altres centres i disposar, copiar i consultar el seu fons bibliogràfic per tal de no duplicar esforços.

Internet és també un suport essencial per disposar d'informació de lluny en el mínim temps possible, i accedir també a diversos fons bibliogràfics.

Es pot comptar també amb altres suports telemàtics com ara els sistemes de recuperació de dades a nivell geogràfic -el GIS n'és un exemple-.

6. Personal

Per fornir de personal el CD, cal tenir en compte dos aspectes:

- Afavorir un millor tractament de la documentació -processos de recepció, catalogació, classificació, ús de programes específics com ara l'VTLS, ISIS, Knosys..., assessorament en manipulació i tractament dels diferents tipus de material, en el marc legal dels documents, la preservació i la conservació, i la gestió de la informació, etc. Cal comptar amb la presència de personal amb **formació bibliotecària**. Personal amb formació específica i reciclatge continu.
- El personal ha de conèixer la zona, tenir coneixements sobre temes medioambientals, de gestió del territori, programes informatius i educatius i noves tecnologies. Pel que a la dinamització del fons del CD, la preparació de materials didàctics ha d'anar a càrrec del **educadors o mestres** dels diferents centres on s'ubica el CD: museus, centres de recursos, parcs naturals, etc.

7. Usuaris

Podem classificar els usuaris en 5 grups:

Equip gestor

El CD dona suport a l'equip tècnic gestor per millorar l'accés i l'ús d'informació selectiva: el CD els facilita informació i documentació, realitza intercanvis amb contactes de l'ENP, potencia la utilització d'aplicacions telemàtiques, realitza la recerca de materials per a publicacions, porta a terme subscripcions i compres de material, dóna suport a xerrades, ponències de gestió, exposicions, etc.

Món escolar

Suport a docents i alumnes oferint materials, i d'una manera més amplia: sortides i visites, elaboració de crèdits i unitats didàctiques, recursos...

En alguns casis alguns CD actuen com a centres de recursos que organitza activitats concretes per a escolars dins del programes d'educació ambiental o campanyes informatives.

Món formatiu

El CD dona suport a docents i alumnes en activitats de formació ambiental com cursos, projectes i pràctiques de carreres relacionades amb la gestió, disseny i execució, o suport a l'equip gestor en programes formatius sobre l'ENP en sentit ampli.

Món de la investigació

El CD dona suport a la universitat i als investigadors pel que fa a estudis i treballs ja existents o que cal realitzar. Des del CD -i d'acord amb les prioritats que marca l'equip gestor- es prioritzen les línies d'investigació i s'intenten omplir els buits de recerca, per evitar repetició d'estudis i rendibilitzar esforços.

Gran públic

El CD ofereix suport informatiu i documental al públic en general, i també participació en programes educatius o informatius dirigits a ell.

Els destinataris depenen bàsicament dels objectius del CD i del programes amb els quals està treballant. Si només es tracta d'un fons documental consultable, el grup de destinataris és dispers, però si el CD forma part d'un programa concret llavors hi ha una selecció de destinataris i una especificat d'actuacions.

Per millorar la rendibilitat del CD respecte als usuaris, és important aquesta paticipació en programes i la realització d'un seguiment dels usuaris i d'una avaluació dels serveis.

Notes

1. S'especifiquen responsable i centres on treballen:
   - Carme Alcántara del CD del PN del Cadí-Moixeró.
   - Marc Casadevall del CD del PN de Sant Llorenç del Munt i l'Obac.
   - Roser Campeny del CD del Parc de Montnegre i el Corredor (Mataró).
   - Teresa Canyelles del Centre de documentació i recursos educatius del Parc de Collserola.
   - Sebastià Delclòs del CD del PNIN de l'Albera.
   - Antoni España i Elisenda Forest del CD del PN del Delta de l'Ebre
   - Montserrat Grabolosa del CD del PN de la zona volcànica de la Garrotxa.
   - Rosa Llinàs del Centre de Documentació i estudis del PN dels Aiguamolls de l'Empordà.
   - Roser Loire del Consorci Parc Serralada Litoral.
   - Marc Marí i Antoni Roviras del CD de l'Àrea Protegida de les Illes Medes.
   - Rosa M. Masana del CD del PN d'Aigüestortes i Sant Maurici.
   - Josep Melero del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona.
   - Marta Miralles i Quim Colominas del CD del Parc del Montnegre i el Corredor (Sant Celoni).
   - Èlia Montagud i Antoni Arrizabalaga del CD del PN del Montseny – secció Ciències.
   - Armand Ribas del CD del Parc del Garraf.
   - Jordi Tura del CD del Montseny – secció Humanitats.